

1707

LUND UNIVERSITETS  
FOLKMINNESARKIV

1707

Abo. m. 1907  
LUND'S UNIVERSITETS  
FOLKMINNESARKIV

F O L K M I N N E N

från

Hardemo, Viby och Lerbäck m. fl. socknar  
Härdemo, Grönfors, Nordanholz  
i

NÄRKE

upptecknade

sommaren 1925

av

Gustaf Olsson

LUND'S UNIVERSITET'S 1907  
FOLKMINNESARKIV

1907

---Obs----

Detta ex. utgör kopia. Originalet tillhör

Örebro läns folkminneskommitte

På uppdrag av Örebro läns Folkminneskommitté  
har denna samling folkmannen av mig upptecknats under  
sommarferierna år 1925.

Lund i april 1926

Gustaf Ohman.

F. lantbrukaren Johna Johansson, Ridingssta  
Härdebo socken /Se samlingen för 1924/ meddelade:

Sådd och skörd.

När den "gula" sådesärjan kommer, ska kornet sås.

Hon kommer mest i början av juni månad och stannar inte  
mer än några dag här, innan hon flyttar.

Så lång som den sak är, som man har i handen,

när man ser första sådesärjan /den svarta och vita/, så  
längst blir linet på den särden det året,

Urbans / 25 maj / ska linet sås.

Gammal råg / av fjöljrets skörd/skall sås 6 aug.

men ny råg / av årets skörd / den 15 aug., ty den ansägs  
sro förr.

"När de skar såd och skulle ta det sista av särden,  
se detta den, som skar det, " Nu ska du 15 ta ha-marn / ha-  
ren/" men ja vet inte var meringen va.

Sädeskärvarna sattes upp i "rökär", som hette  
"hatarsk", där två kärvar lades överpå son skörd för

råg och vete. Den bestod av "nickar". Eben "skänningsrök  
/nickar uppträdde på en stake/ användes. Härre och korn

sattes i öppna rökar med 5 parti varje.

När såden lägges in i loggolvet, plockas kärvarna i olika lager: "ra" / nickorna upp och ned med axen nedåt/ Man börjar först med en "ra". Förr i tiden lades en brännvinsflaska på golvet under första "ra-a" Den fick "tröskare", när de slutat tröskas.

Förr sa de, att det borde bli en tunna säd efter 6 rökar av råg och vete.

Förr slaströskade och fick börja tidigt "an märnär". Det första körvändningsröskverket skaffade de sig här i socknen vid Mårsta, som ännu är största gården, lite före 1840 trodde ja då va. Sen på 40-talet gjorde mi far, Johan Person här i Hidingsta, ett sådant verk åt sig, och sen fick han göra åt flera bönder. Han var snickarekunis och var den första tröskverksbyggaren i "Halme" /Härjedalen/

#### Göken

När söken zal första sängen på året, ska flask och kött vara spiket. därför sa man: "Nu ha söken ga - le, så nu får vi åta spikeflask."

5 maj - / Gotthard / ska være första gökeden.

Dat är inget sätt tecken, när söken gal från bar kvist.

Göken brukar sluta gala, när han får se "hövälmar"  
slutar han inte då, så blir det en våt sommer.

## Tranan.

I mars bär tranan ljus i säng, d v s man kan lägga sig och så upp vid dager.

Det är inte bra att räkna tranorna, när de flyga.  
En liten pojke sprang in till sin mor och skrek: " Ja  
säg e trans. " Då sa modern: " Käre Jösse, räkna ne  
inte. "

## Kräken

När kräken mycket sätter sig i rader på gärdes-  
gårdar, blir det regn, men sätter hon sig på lövval-  
var", blir det torrke.

## Skatan

Väntar främmande, när hon kommer fram till husen.

Likaså tuppen, när han kommer fram till förstudörren  
och sal. Åkerskären kallas här för "räskneka".

Duvan och skatan bytte ågg en gång, men du -  
van var turred och klegar än: " Du ha stule mina sju,

sju, å gave mej dina tu, tu. För detta så lägger duvan två kullar ägg om året men skatan bara en.

Skogarså

Går man vilse, så får "skogarså" makt ned en,  
om man inte vänder rocken, så att fodret kommer utåt.

Talesätt

"Ja å skylle Gud å alle mänster å faen en  
tälvsilling."

Ord ur socknens dialekt

"riva välmär", sprida ut höet ur hösata, så att  
det kan torke.

"ströckel", på fältet spiliga strån. [I norra  
Östergötland kallas det; "lissing"]

"havern går i brämm", havren sätter

"få i brustu", få i bröllopspresent.

En gammal björk

står vid Elssjön ute i Öja mosse i Hardemo. I den  
björken säjer de, att själve skränen bor i, för ingen kan  
hugga den. Elssjön har jag hört ska vara "bätelös"!  
Den har varken av- eller tillopp, men står full av  
vatten jämt.

## FOLKMINNESÅRSKJUDOMSTÄLL

På Skyberga skog, Nilssons mark, strax söder om Fogdekarret / se saml. 1924 sid. / vid en markväg, som kallas Skoäggata, stod en stor tall, som det var lugget i och insatt stickor i, som folk petat sjuka ställen med. Folk sa, att det var sjukdomar insatt i talen.

Kristinimelfärdssås  
ansågs för förste sommarfågeln. Då skulle fruntimren få äta kyrkan i särkärnarna.

## Sådd

Ärter ska sås först av allt. Det jordstycket plöjdes inte om hösten utan först om våren, varefter de sådde ärterna på tillten och harvade sen. Ej heller vältade man ärtstycket, och ibland kunde man breda ut halm på det. Allt var för att hålla fuktigheten kvar i jorden. Haimen skulle också hindra fåglar från att plocka upp utsädet.

## Vidare rileksmärken

När molnets strimor gå i norr och söder, "säm vattnet här i Haimen", då blir det regn. / Vännbäcken och Finnbacken, de enda större vattendragen i Hardemo, rinnar åt norr. / Jmf. saml. 1924 sid. /

FOLKMANNSÅRSKYL  
När kattor och hundar biter i gräs, blir det regn,

Likaledes, när solen om morgonen skiner på den västra molnen.

### O t u r

blir det om en katt springer över vägen framför en, även om man möter en kärins först.

### B a d a

ska man göra första sången på Beda dagen / 27 maj i den gamla namnlängden / och sista på Olovsgården / 29 juli /, ty då kastar Olle sten i vattnet, och det blir kallare.

### S m å b a r n

För att småbarn ej skall gå för nära källan, skräinner man den för "källbussen".

### M a r a n

Kan komma in genom något litet hål vid fönstrkarmen och häva sig på bröstet på en. Det är fruntimmer av ens bekanta, som går mara, och man kan få se, vem det är, om man kan få en plugg i hälet, maran kommer igenom.

### "T ä m m e s m ä s s a "

är sista dagen för att säga upp tjänare till avflyttning liksom även uppsättning av kontrakt. Tomasessan.

Monte Myrtle Clegg  
Over 30 yrs. in the business  
and have had many new  
and interesting experiences

for the benefit of our members

Monte Clegg

never been more than twelve months in business

Monte Clegg  
Montgomeryville, Pa.

Holiday Inn Motel

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

Montgomeryville, Pa.  
Montgomeryville, Pa.

F. Handlanden August Persson 75 år gammal, boende  
i lägenheten Sörbacka i Hallsbergs köping, berättade:

### Jättekast

En jätte bodde i berget Skåleklint vid Tisarns södra strand. Många säga, att de sett grottan, där han haft sitt tillhåll. Denne jätte ville slå ned Kunla kyrka, men stenarna, som han slungade, föll ned vid Norrby i Hallsbergs socken. / Det är domereringarna där. /

### Skoegåråa

En som nette Svensson hade en sväger, som tjänade i Byrsta, Kunla socken, för hnappt 50 år sen. Denne mötte skogaråa, när han varit i skogen och huggit och skulle gå hem. Han hade lämnat yxan i skogen, men fridde sig med fällkniven mot obygget "å vart ve veräffa"

### Öknamn

Innevärnarne i Rala by, Kunla, kallas ralavarar.

I Hallsbergs socken : kartar

I Kunla sn : stutar / se sam. 1924 sid. 10/

I Svennevads sn. : svin

I Bo sn. : hundar

I Sköllersta sn. : tjuvar.

Om den sistnämnda socknen sade man: "Där finns inte mer än en ärlig bonne, så han ha stule ett far."<sup>11</sup>

"På Åkerbobacken i Sköllersta bodde det bara tjuvar."<sup>12</sup>

-----

F. Packmästaren vid statens Järnvägar

Johan Hagberg omkr. 70 år gammal, som bor i lägenheten

Vennen i Hallsbergs köping, omtalade:

### S k o g a r a

Jag ha sett skogarå, då å då säkert, när ja va  
7 år, såg ja 'na. Det var en vinter med mycket snö, och  
jag skulle dra åt skogen eftre ved på en kalke. Det var  
i Askersunds socken, där jag hade mitt hem. En smal väg  
hade körts upp i snön, och jag höll min kalke ur vägen,  
när jag mötte ett stort fruntimmer. Hon hade nästduk på  
huvudet och en knut, som var så stor framunder hakan.

När hon gick förbi, såg jag, att hon hade röda aleskor.

Då jag kom hem, sae jag, att jag sett en obekant kvinna.  
"Jasa, va då den där frua" sa far, för han hade mött den

tjogtals gänger. Sen sa mor för mig, att det var skoga-  
råa, och jag var rådd för skogen länge efter.

Mn Jansson från Hallsberg var hos sin fästmö  
vid Åsen i Lerbacks socken. De två gingo ner till sjön  
Tisarns strand och satte sig. Då gick det förbi en liten  
gumna klädd i mörk kjol och röd tröja. Han undrade, vad  
det var för en. Hon sa: "Känner du inte igen 'ne, då ä  
ett sätt där rådane eller skogsra" Men J. ville inte  
vara i skogen mer sen.

#### A s k e r s u n d s k y r k a

När de byggde den, då va en herre som gjorde då,  
blanna de öli i murbruket. Men arbetarna drack sig fulla  
av ölet, så de måste salta i det, så ingen kunde dricka.

S l o t t e t S t j ä r n a n d  
skulle först byggas på annat ställe, men vad som varit  
byggt om dagen, revs ned om natten, Då rådde en klo-  
ker eller trollaktiger subbe, att de skulle spänna ett  
par ej förut kördar stutar för en stock och bygga, där  
de stannade. Så skedde

#### M a j e l d

brukade de elda på Husabergsudden bredvid sjön Alsen

söder om Nordhammars prästgård på en hög grushulle. En bonde körde grus från den kullen, och när det rasade såg han en kista och på den en "gubbe" som sa: "Ska vi ta den må den grå rocken?" Det var en pojke, som var med.  
/ Forngrav? /

### Ö k n a m n p å s o c k e n b o a r

Askersunds askspäsar

Hannars hammarskäft

Hallsbergs getter

Kunla få eller stutar

Viby tärnar

Svennavauds grisar eller svin

Lerbäcks lergökar

Mellösa klubber

Askers svegar

Jännes hankar

-----

Änkan Johanna Frisenfält borttogs år  
gamal i Bläberga by, Lerbäcks socken, och hennas dotter  
sömmerskan Hilda Pettersson även hon sänka berättade:

LUND'S UNIVERSITET  
FOLKMINNESARKIV S l a k t

Vid slakt kastade man bort "olycksörera", små flim-  
kar på hjärtat, ty de fingo ej användas.

Slakt måste utföras på ny.

## N y k ö p t a d j u r

Innan man ledde in ett nyinköpt djur i ladugården,  
leddēnan det 3 gånger kring en jordfast sten "ännsyrs"  
/ motsols /. Och den, som förde djuret, tog av sig hal-  
duken och lade på tröskeln, så att djuret fick gå över  
den.

När ett djur fördes bort att säljas eller slaktas,  
kastades en påk i det tomma låset.

Man skickade med lite halm från liggsplatsen, när  
en gris sändes bort, för då skulle han trivas på det nya  
stället.

En rykögå gris släpptes först in i stugan ett  
slag, innan den fördes till svinhuset första gången.

## K o r

När en rykalvad ko mjölkats första gången, så  
fick inte mjölken komma under bar himmel, utan det var  
noga med att ha lock eller hölle över mjölkrukan.

"Kalvost" /rämjölkspannake/ ska man inte

gå bort, om ärter till samma antal som värterna, läggas

under en jordfast sten.

Ett annat sätt är, att en tråd knytes om värterna och sen lägges under en jordfast sten.

### K l e s m

botades med nykter spott. Innan en person åt om morgonen, skulle han spotta den, som hade eksem mitt i ansiktet. Det skulle också vara bra attstryka av sin egen spott på det onda.

### K l i p p a n a g l a r

skall man göra en fredag, annars kan det bli otur. De sagt att det skulle vara bra medel mot tandvärk att klippa naglarna på en fredag.

### T u r

När Hilda Pettersson och hennes man flyttade in i sitt nya hem, skövaktarebostället Tavlau under Visborga i Lerbäck, gav hennes far henne en näl / av stål/, som hon skulle ställa in utanför dörren i sitt nya hem. Då skulle de trivas där.

### T r o l l s k o t t

När någon blev hastigt sjuk, troddes han ha kommit

för något trollskott eller blivit gastkrammad / "krammater" / Då skulle man värmä en sax, svape in den i en handduk och föra den tre gånger "ånsyrs" / motsols / kring kroppen.

En kvinna, som hette Lotta, var en gång på 50-talet syslssatt med att ta bort mossan på ett takk i Läggesta i Askersunds socken. Då fick hon en svår sjukdom, så att hon såmåningom ruttade bort nästan. Detta oöda var insatt i huset.

### Trollleri

Ville det inte bli smör fort nos, när man kärnade, så var det nagon ovän som förtröllat grädden. Då skulle man hastigt slänga ~~släcka~~ in grädden i bakugnen,

så var den tvungen att komma, som satt på trolltyget.

Om man lägger i alun i grädden, souldate vill bli smör, så skär det sig strax, men smöret blir inte bra.

Snurrbitar, som skulle siljas, försäggs alltid med ett kors.

### Mjölk a a d r a s k o r

En torparegumma i Sörbo under Vissboda / hon kallades Maja-Klara och hennes Karl Maja-Petter / sa

FOLKMINNESARKIV  
man kunde mjölka andras kor på långt håll. Hon satt på  
gjödselstacken vid Sörbo och hade trollerikonster för  
sig, och mjölken, som varit i byttan, kom från kor, som  
voro i ladugårdar långt borta.

### K v a c k s a l v ä r e

voro " Jaen i Kvarssätter " och " Kare i Hult " , Ler-  
bäck. Den sistnämnda levde ännu på 80-talet och den  
förra förut. Kare skulle ha fått Jaens böcker.

### S m å b a r n

skulle badas i " enahavre " / årskotten av en / Det  
ansågs vara hälsoant för den.

När ungarna voro elaka, sa man för att skrämma  
dem: "Akte dej, så inte bosen / el. rackarn / kommer  
å tar dej "

### B o s e

eller rackare var Janne Sjöman för Lerback. Han hade  
att slå ihjal kator, hundar och hästar. Han sade, att  
han hemma hos sig hade taget fullt av korvar efter häst-  
kött, och de ansågos för sämre folk, som åto hästkött.

### A v r å t t n i n g s p l a t t e s

fanns en i Lerback nära landsvägen mot Vissboda väster  
om Blåberga. Där avrättades en kvinna på 50-160-talet.

Hon var från Mörtsjö i Lerbäck och hade tagit sin man avdaga genom att blanda gift i linsonnos. Så hade hon förmått en annan man, sin ålskare, att förgifta sin hustru. Avrättsplatsen kallades Bålet eller Bålbacken sedan, för när folk gingo förbi, kastade man alltid något skräp på platsen. I senare tid kastade man även skräp på en annan kulle lite söder ut.

Vid Tånga osade en hustru injäl sig i källaren en. Man skyllde subben hennes för det, men intet kunde bevisas, och han var inte straffad.

Det fanns ett rim om dessa händelser:

Mörtsjö mos å

Tånga os.

/Dessa händelser skulle ha timat på 50-talet i Lerbäck. Jämför sid. 104 i min samling för 1924. Det har tydligens skett sammablandning i folktredtionen.

Man torde endast i domböckerna vinna klarhet om, vad som egentligen hänterat. G.O./

X Midsummarstång

fans vid Vissboda herrgård på 80-talet, när en som hette Lybeck arrenderade. Han höll kalias för sitt folk vid midsommar, och de dansade på logen.

Lundss universitets folkminalark 1907 nummer 20  
Luf farer klu bba 1907 nummer 20.

hade man i byarna i Lerbäck, liksom på andra ställen.

Det var ett stycke täljt trä med böndernas namn inskurna. När en luffare kom, var man tvungen att ta emot honom på det ställe, där "klubban" var, och när luffaren lämnat ett ställe om nästa morgon, bars klubban till nästa gärd.

### D i s e r å ö d e n

var en otäck sjukdom, som gick för länge sen. Den som fick den, började att nyse och sa: "Gå hjälp!" Sen dog den sjuke.

"Frösen" /frossan/ var en annan sjukdom förr.

Det var "handas" och "trödasfrösen".

3) *Wess*

### Smeden August Isaksson i Bergfallet,

Lerbäcks socken hade mycket att berätta och gjorde det på ett utmärkt sätt och ofta mycket roande. Hans farfader var smed vid Mariestads bruk i socknen. Fadern hette Isak Ersbou och var mubbmed här vid Blåberga, och när August var 9 år fick han börja hjälpa sin far med att smida och har sedan hållit på i samma smedja.

fast han flyttade den 10-12 fannar väster ut. Isaks-  
son är mycket mörk, och han är ej lik andra i utseendet.

Säkerligen har han vallonblod i sig. Jag besökte honom  
upprepade gånger, och han var alltid mycket villig att  
svara på mina frågor och berätta, vad han visste. Han  
är över 60år.

#### O m h u b b s m i d e t

Här i Lerbäck smidde nästan varje bonde förr i  
tiden, och så var det en hel del yrkesmöder. Mest var  
det nubb, man smidde. "Det var att gå upp kl. 4 om mor-  
sonen och börja. På en dag kunde I. smida 1500 entuns-  
nubb, men han smidde även de som voro både större och  
mindre. Tenar köptes förr från Skyllbergs bruk, men i  
senare tider säljer de handlare, som köpa nubben, tenar  
till snederna. I alminnhet smidde man här inte längre  
spik än  $2\frac{1}{2}$  tum och de minsta voro inte längre än  $1\frac{1}{4}$   
tum. "Ja, di va så snå, att en kuunne ta tusen stycken i  
näven på en sång. Å ja hörde, att en subbe här från Ler-  
bäck, brottat va han från Nyckelhult, en såns sma nubb,  
sånn va så smår, att de gick tusen stycken i en lerpipe-  
skalle. Då sände di te kungen, å subben fick pris."

Förr hade drängarna i Lerbäck så uppsjort, att  
de arbetade åt bonden om sommaren för bara maten, men så  
mellan i nov. till 1 april Fingo de smida nubb i bondens

\* litton

och med hans redskap, även då ha maten på gården men  
själva ta inkomsterna av smidet.

### G r u v o r

I trakten av Zinkgruvorna skall en gubbe för länge  
sen ha hittat på en silvergruva, som han tog malm ur och  
smälte i smedjehärden. Han gjorde sig en koskälla och  
hästskor av silver men ville inte förr någon yppa, var  
gruvan fanns. För att ingen skulle hitta den, lade han  
igen den med tre tunn tjocka keplankor, och förr ånte de  
skulle ruttna så fört, snorde han dem med hängödel. De  
tog huvudet av gubben, när han inte ville säga, var han  
hade gruvan, men den har inte hittats än,

### N ö d a r

1867 frös allting, för det kom stark frost den  
18 eller 19 juli. I tre nätter var det så kallt. Nächste  
år mycket tort, då det inte regnade från april till  
september. Det var svåra år och arbetslönern gick ned  
~~50~~<sup>59</sup> öre om dagen. Det kom lite mjöl och såd från Finn-  
land. 69 blev bättre, och på en vecka sjönk priset  
på råg från 35 kr. till 16 kr. för tunna i Askersund.  
68 kostade ett pund nö en krona men 60 varit priset  
12 öre. Under hösären kunde det hända att folk måttie  
ben och åt.

Vid byn Kopparberg i Lerbäck fanns sen sammalt en lekplats, Kopparbergs äng, där ungdomen samlades till lekar och uppstās vid midsommar och annars.

Vid Skyllberg, Vissboda / Jämför sid 1, Stenkulla i Hallsberg och många andra ställen var midsommars-tänger resta. De var klädda med löv, och det var kran-ser, som hängde tväras över horisontellt, kring stången större nedst och mindre uppåt toppen. Över-

allt var det ett rörligt liv vid midsommare

#### En järtte

bodde i Tunshall, ett berg i Hardemo och försökte slå ner den socknens kyrke, men stenen sickn inte från.

Den ska ligga nära kyrkan. // Jämför saml. 1624 /

#### Vargsar

Nära Eljewad i Hardemo / nu till allmänningen/ står några enar, som kallas "varjenera". Där skall en bonde, "Nils Orsa" för en 75 år sen ha skjutit två vargar. Ett gärde öster om enarna kallas "Varja-vråa", och därintill finnes en varggröp söder om vägen på almnäringen.

#### Björn

Vid Björfall i Lerbäck ska de ha skjutit en

björa, varav stället fått sitt namn. Isakssons mor sa, att björnen huserade där, och man tände upp en eld på ett gärde för att skrämma honom. Men björnen var inte redd för elden utan tog sig för att plocka in av de havrerökar, som var på gärdet, i brasan. Men sen sköts besten.

## Brott

En som hette Petter och var från Blackförd i Lerbäck slog ihjäl en dalkuila, som gick med handel. Hon hade haft kvarter vid Blackförd, och Petter fick veta, att hon hade gott om pengar. På morgonen följde han efter, och så ägade han henne ned en handyxa på Godegårds mark nära Jakobshyttan vid Landvägen. Där kastades sedan upp ett risbål av åe, som Singo förbi. Liket upptäcktes av en direktör Grills jakthundar. Petter varit avrättad via Åsbro i Lerbäck, där de hade en galge mellan två granar av landsvägen.

/ I en bok betitlad "Nyaste Danske Nyhedsbækken Bonde-Praktika, Omgjord efter den Gamla af G. Swederus," Stockholm. Nordstedt & Söner. Tryckt 1832, omtalas denna händelse i moraliseringande syfte. Enligt denna hade mordet skett "för en tid sedan". Det var ynglingen Petter Swenson från Blackförd, son mördat spetshandlarskan Catarina Lindal från Wadstena. Peter blev misstänkt och häktades.

Vid rättegången sade sig ett vittne, Jan Carl Jakobs-  
son ha sett mordet vid ett annat tillfälle, än det i  
själva verket utfördes. /Alltså en syn./ Peter halls-  
högs för att sona sin brottslighet. G.O. /

En som hette Pär Anderson från Väla i Viby  
socken slog ihjäl sin far ned en snickarekluba, och så  
fläckte han itu liket. Han halshögs på Grinstens härad  
avrättningsplats, som var på allmänningen. De hade stup-  
stocken vid graven. Prästen och länsmannen ledde fram Pär,  
Han hade handskar på sig, som han kastade i graven. Så  
nögg de huvudet av honom och begravde honom där. /Se  
saml. 1924 sid. 86/

#### B o s e n

Lerback var delad i 4 rotar, och jag ifror, det  
var en pose i var rote. Svar i Kopparberg var för östra  
roten. /Jämfor sid. /

#### E n b j ö r k

som var väl en hundra år gammal stod vid den bro över ~~bäck~~  
bäcken, som kallades Lerbro, nära stället Lerbrofallet  
på Hults mark i Lerbacks socken. Den björken var förs-  
trollad. De orprade där för sjuka barn och för sjukdom  
på storb folk med. De la ner pängar vid roten och sloss

FNUKOMMUNSKÄR  
Ge åt klo-djur som kattor och hundar, för då kunde det

ö bli otur.

### K a l v a r

När en kalv blivit född, blåste man 3 gänger i halsen på honom.

När han sen fördes in i sin kätte, skulle han "skos". Det tillgick så att de små broskbitar, som sittar under klövarna, skuros bort och gavs åt kon. Det ansågs förorsaka trivsel.

När kalven skulle läras dricka, bultades han med mjölkbyttan i skallen, så skulle han fortare lära sig längre kon i mjölkade råmjölk.

### B ö l d e r

kunde man sätta bort genom att peta dem med en pinne och slå in denna i ett träd. Men det fick inte vara <sup>vad</sup> för ett träd som helst utan en tail. Den som fällde ett sådant träd, fick sjukdomen, som var inslagen i det, och det var många, som sade, att de fått ont genom trädet.

Även här i socknen var det.

23

in spikar och träpluggar i stammen. De tog ikull björ-

ken för en 10, 12 år sen.

### Självsplillingar

De som tagit livet av sig själva, finns förr ej begravas annat än norr om kyrkan på Lerbacke kyrko- gård. Deras lik fick inte bäras genom grindarna utan tas över muren. En spikened från knut brukade en pojke, som sick ned sis på isen. Men han fick ligga bland självmördarnas. Men nu är området norr om kyrkan den vackraste begravningsplatsen.

Isaksson sade sig ha hört, att när en mödrad begraves, läser prästen: "Den ditt liv tagit haver skall uppväcka dig på den yttersta dagen!"

### Kyrkan

i Lerback var förr utav trä men brann upp en gång. En bonde från Björnfäll sa, när tal kom därom: "Då har vi för valhände präster". Därmed ville han se prästen skuld till branden. Men bonden fick kyrkstraff.

### Präster

Prästen Stavelius här i socknen /Lerback/ skall en söndag under skördens hä Hallit gudstjänst bara en timme till klockan 11 och sen sagt till folket att så

hem och skynda sig att ta in den säd, som stod utt, ty

nu skulle det bli regn längre, späddes prästen. Folket följe rådet, och sen var det långvarigt regn. Men prästen fick det straffet, för han rött till sabbatsbrott,

att hans kappa klipptes av en aln / !? / "Först hade ho släpe, men nu räckte ho inte ner te backen en gång".

### T R O L L K Ä R I N G A R

"Finnska" kallades en käring från Tomta i Hardemo.

Den skyldde de för sitt vara en trollkäring. "Då växe plante, såm inte Skrden behövde vattna var nära."

Paskärningarna foro iväg med raka och kvast på dymmelonsagens kväll till Blåkulla. De kommo igen påskdagsmorgonen och voro då i tornet för att skaffa sig snöra från kyrkklockaxeln. En Jöns i Ödekiir bräffade på en sådan käring i tornet / Han var död - grävere och ringare / Han kände igen henne, men hon sa åt honom, att om han inte såde något till folk, så skulle han få ett par oslitliga linnebyxor. När gubben var full en gång, tala han ändå om det. Han vart tokig. Man skall inte elda efter solnedgången, de där kärngarna äro borta, för då kunnar de komma ned igenom skorstenen.

Dagarna i påskveckan kallas i Lerbäck: Late måndan, Fete tisdan, Dymmelonsdan, Skärtorsdan, Långfredan å Stäckuge lördan. Den sista benämningen kommer av ordet stäckus, som betyder: kort. /Jämför att man i norra Östergötland /Hallestad/ säger "Stumpelördan" Tydiljen har detta sin grund i, att denna dag för Kristus varit kort, medan han låg i graven, underdet att den före - gäende lidandetsdagen varit lång./

På långfredagen ska man inte dricka mjölk, för då får man böler.

### Lucia

Vid "Lusse" sa de, att man skulle sta i frukost till dager, för sen skulle man inte få nason mer frukost till jul. Vid 6-tiden på morgonen skulle det vara glögg. Åven djuren gavs bättre mat Lusse liksom på julaftonen. För och jag gingo upp klockan i på natten och smidde betinget till dager på Lusse dagen och julaftonen

Bröd bakades vid luciatiden, så att det räckte till vårfudagen nästa år.



En sorts bröd, som de baka i Lerback till jul hade namnet juloxe. Det var långa smala bröd med två upp - vikta snibbar i ena ändan. Jasmynns att dessa utväx - terna varit så hårdas att åta.

I början på 70-talet såg jag de första julgransen här i Lerback.

Klockan 12 under julnatten var vattnet förvandlat till vin, och de för året åtta höll julotta då. De som kom för tidigt till julottan, kunde träffa för dem, och det var farligt.

/ En julljusestump från kyrken var mycket bra att smöra på ont med. Många lagade att de finna med sig en bit, när de varo åt julottan. Allt som "etrre sei å värt ont," skulle smörjas med juleljus.

När det var kallt och stjärnklart under julnatten, skulle följande år bli gött.

Under "målladaga", dagarna från jul till nyår, fick ingen spänna.

### S t j ä r n a n

De singo med stjärnen och "sång stäffa" på morgonen annandag jul. Det var ungdommardagen, som sjörde det, och de tiggsde ihop pengar och mat till ett kafé,

LUND'S UNIVERSITET 1907 30  
FOLKLIVSARHIV  
som de höllo efterat. Judas kallades en, som tigde,  
och han var svärtad i ansiktet. Här i norra Lerbäck  
hade de inte så mycket särskilda kostymer, men söderut  
tror jag, de klädde ut sig. "Di sop å slöss, så blo-  
gen stog än dän"

### L i l l e J u l a f t o n

så de att trettondagsaftonen var.

### V ä d e r l e k s m å r k e n

Dagarna från julafhton till trettondagsafton spa  
väret för var sin månad i året, som kommer.

Första nyårs-nyet spår de två följande.

Väret från den 17 till den 25 mars spår för  
sommaren.

Regn trodde man, att det varit och trodde än  
när spirkräken skriker,  
när "grönjölja" /grönjölingen/ stora hackspeten/  
skriker,

när Göken gal nära husen,

### G ö k e n

När göken slutar gala tidigt, blir det torrt sommar.

Om han mest håller till i lövskog blir det regnigt,  
men är han mycket i barrskog, så blir det torrt.

När göken får se det första höstet, flyr han.

När det är röda fläckar på löven, säger man, att söken har spytt på dem.

Om man står under ett träd, som en gök sitter och gal i, så kan man önska sig tre ting, och de får i uppfyllelse.

### Såd och skörd

Om det regnade under långfredagen, så var det då-  
liga ärter det året

Man ska inte så och sätta, förrän 12 maj har gått,  
för det är 1 maj efter samla rekningen. Se, tiden varit  
framflyttad så mycket, för att bönderna skulle få behålla  
sina tjänare längre om hästen.

Lin säs Urbanus.

4 juni efter samla rekningen sätta potatis.

Gammal råg kan säs den 17 och 18 augusti, men ny  
kan säs ända till så sent som den 5 september.

Funten av släktat djur spades, tillis man skulle  
börja slå gräs. Om slätterkarlarna ringo av den, så skulle  
de kunna hålla närmare efter backen med liarna, när de  
slago. När det sista av sädan mejades, saade man: "Ma ber  
vi haern" /haren/  
Böarna vände sig i pungen /baljan/ på världens  
sista tid.

När häggen blommar, skall man så korn.

52

### Trollis mör

Förr var det de, som kunde hugga in en yxa i en stubbe och mjölka därur. Grädden från sådan mjölk blev till trolle smör, som var farligt för andra att äta. Men det såg lika dant ut som annat smör och kunde endast genom en särskilt gjord kniv undersökas. Jag hörde, att en grubbe i Stensätter i Lerbäck gjorde en sådan kniv genom att smida på den lite var påskdagsmorgon i 9 år. När han skar i trollsmör med den kniven, blödade smöret.

### Dö - bön

Den som led av utväxter, kunde få dessa att försvinna genom att hänta ös-ben från en kyrkogård en natt. Men han måste se de döda att på länna. Så istet han växten blöda på ett dö-ben, bar det tillbaka till kyrkogården igen och tackade för lännet.

### Ön yrå

För att bli av med ohyrå, löss och sådant, ledes nägra i en trasa och begravdes på kyrkogården. Sen försvunno de övriga smädjuren också.

### Ljyktribbar

Man kan ibland i kärr. Men det är inte bra, och

och man skall inte tala om sin syn samma kväll, ty om man gör det, blir man sjuk.

När de varit hastigt sjuka, trodde de förr, att de blivit "gastkrammata". Mot sådant var det bra att taga glöd och släppa ned nellan skjortan och bara kroppen.

### V a r g a r

Sista april skulle man ut med koskellor, pennor och andra metallsaker och skramla, det värvsta man kunde. Det var för att skrämma bort vargarna, så de inte skulle göra något ont mot djuren under sommaren.

### S k a m

ha gråtit två gånger. Först var det, när han skulle bära "skanning" /störar att sätta upp sideskärvar på/ åt en bonde. Se, skam tog en stor hop skanning på axeln, men när han bar, så ville de inte väga jämt, utan nägra störar vippade åt ensa och några åt andra hålet. Det var så bevärligt att bära, så skam gråt.

En annan gång skulle han sy skor i kapp med en skomakare. Men denne lagade, så att skam fick så lång beketråd, så att han fick springa långa vägar, för var gång han drog igenom träden. Skam blev efter (och i förgelse däröver gråt han för andra gången.

Skam kom överens med en bonde, att de skulle ha lantbruk ihop. Första året skulle skam ha toppen, och då sädde de potatis. Då tyckte skam, att han fick det sämsta och ville nästa år ha roten. Då sädde de sid. Skam vart lurad den gången med, "men ja ha inte hört, att han grät ve då befället."

## Ordsstäv

"Då går le över", sa bonnen, när han spydde i sän.

"Lir /lider/ ja näge, så lär ja le näge" sa påjken, när han drog slipstene.

"Mycke ha du bättnat /bottnat/, men här bättnar du inte", sa skomakarn, när den andre skomakarn höll på må å drunkne"

"Alle mäne /allesom äro mäna, flitiga/ hjälper" sa mygga, när ho pisste i havet.

"Då va hederlitt", sa källvikern, när oxen sket i rockficka för'n./Har sin grund i ett dylikt missöde, som en lerbäcksgubbe vart utsatt för vid Skyllberg en gång, när han ställde in oxarna i stalliet./

"Då är inte fullt, förrn då rinner över", sa bonnen, när han spydde i sän.

"Då blir le när rå", sa summa, när ho baka pannkake på stubben.

## FOLKMINNESAMM. T a l e s ä t t .

Takis kan en begagne te bränse, när då å stor nö,  
å då binner bra, bare en kan få ell i 'n.

Du å säm sarven i var lek./Det säger man åt en, som är

är kvick och med överallt. Sarven anses inte ha någon begränsad lektid utan är med"i var lek"

Då å allt löger i den päsen / Det är allt lögn det där

## N y o c h n e d a n

På ny skull man hacka löv till foder, slakta, hugga  
ved och virke / ved huggen i nedan blir trögbrunnen/ by-  
ka, brygga och baka. Lysning till äktenskap skull bör-  
ja på nedan och sluta på ny.

## S l ä p p a i v a l l

kreaturen om våren gjorde man första gången den 11 juni,  
Då skulle djuren gå över stål som skydd mot trolleri  
och smörjas med libbesticks mot bronser.

## H ö n s

På våren "fridde de hönsa" för höken genom att dra  
dem genom en tom "kokläve" /kobindsle/ "För då syntes  
höna så stor sén kona för höken"

För att råven inte skulle ta hönen, blockade man  
ut järnkråp så långt ut omkring gården, som hönen gingo.

FOLKMINNESÅDAG T r a n a n

Halvliden mars bär tranan ljus i säng. / Jämför sid /

G ö k e n

5 maj är första "jökedan" på Jämför sid. /

När de körde "härsjöken" första gången, sa de: "Nu kan en häst leva ute, för nu finns då bete.

G l a d a n

"Glahöken" eller "Kärrhöken" / Gladan? / skriker,

när det är torrt: "Då svilir, då svilir."

S k a t a n

Man ska inte riva ner skatbo, för då blir det  
otrevnad i ladugården.

När skatorna komma mycket nära husen, vänta de  
främmande.

När skatorna så två och två ute på gården, så  
vänta de lik.

Å k e r e k ä r a n

kallas i Lerbäck för "skärgåsa" så många skrärande hon  
gör mellan två upphåll, så många kronor ska rågstungan  
kosta det året. Hon spar alltså gott eller dåligst år.

B j ö r k t r a s t e n

har två sorers lätte. Det grova tydes: "Sup dej inte full-  
ler, sup dej inte fuller. Det fina: "Kryp hit, kryp hit".

För en 70, 80 år sedan skulle en piga i våra trakter  
som lön för året ha ett par "svenske" och ett par "tyske"  
kängor. /De "svenske" voro grova och med näversulor. De  
"tyske" av finare läder/ Vidare en tröja, en kjol, garn,  
strumpor, något mer i kläväg sant ung. 30 kr i pengar.

En dräug fick ett par stövlar, ett par träbottnaskor,  
tröja, 2 par linnebyxor samt vanligen 50 kr i pengar.

När tjänarna for till sina hem under friveckan /  
/ "milkmässevicka" /, skulle de ha med sig en ostkaka och  
en del i vetebrödsväg och även groft bröd från det ställe  
de tjänat på.

### B a r n

Man ska integrä över ett barn eller omkring det,  
för då stannar det i växten.

### M o s å s k y r k a

På Mosos kyrka ska det vara en svart rand, som  
visar hur högt syndafloden steg i våra trakter.

För länge sen fanns det ingen mer kyrka än  
Mosås på långa håll, undan ner i från Godegårds socken i  
Östergötland ringo de fara till den kyrkan. Byn Kärringe-  
skogen i den socknen ägde ängsbitar vid Mosås kyrka, som  
de hade till batesplats för sina hästar vid kyrkbesök.  
Dessa ängar skall ännu tillhöra byn, men hava under

tidernas lopp tagits av mossbor, utan att ordentligt köp blivit av.

i somras  
/Vid mitt besök i Kärringaskogen, en mycket gammal-

dass oskiftad by avsides liggande i norra Godegårds obygder, såde sig lantbruken Carl Tillman därstades också hava hört sätzen om ängarna vid Mossås. G. O./

Dovra i Snavlunda socken ska ha rött till bänkrum i Mossås kyrka ännu i dag.

Kristi himmelfärdas  
var det förr sed att besöka andra kyrkor än sin egen.

Första vinterdagen  
ansågs förste november vara.

Kyndelmissodagens

sade man det var halviden winter.

Om det dröp från kyrketaket då /d. v. s. leneade på snö, var det ett bra nöjlikår.

Onsdagen

hölls för en ond dag en olycksdag. Den varavrättningsdag, och ingen annan begravdes på den dagen

Krestur

När man kom hem med ett par nyköpta oxar, skulle

dessa äta ur en järnryta, som ställdes innanför tröskeln,  
innan de fördes in i ladugården.

Man ledde dem också omkring en jordfast sten "ann-  
syrit"/motsols/ först.

När ett bås i ladugården vart tomt, kastades en  
påk eller något i det eller sattes en kniv i taket, ty  
båset skulle aldrig vara tomt. /Jämför sid. /

"Böscha" /den halm svinen ligga på/ skulle gri-  
sar ha med sig, när de såldes. /Jämför sid. /  
När en ko fått kalvat, skulle första gödseln sedan  
slungas i väggen framför kon.

En nykalvad ko skulle ha valfiskfjäll, "rö-  
bolium", kummel och glaubersalt i drickessvattnet.

Råmjölken fick inte komma under bar himmel, utan  
att krukan höljes över. Man fick inte ge katten att  
dricka därav, och inte fick den silas med vanlig sill  
utan genom en visp

Den som åt kalvost /rämjölkpannkaka/ fick  
inte dricka mellan tuggorna, ty då skulle kon få ovanan  
att pissa under mjölkningen.

När ett djur hade blivit ofårdigt, ledde man  
ut det på en gräsvall och skar ut en torva efter foten,  
det hade ont i. Den torvan hängde man upp på en gärdes-

LUNDs UNIVERSITETS  
FOLKLIVSSEKUNDÄR  
MÄSTER 1940  
HANS JÖRN HOLMERS  
gårdsstaver. Där fick torvan hänga, tills den föll ned,  
och då skulle djuret vara bra.

De "skodde" kalvarna genom att skära bort små  
broskbitar under fötterna på dem. / jämför sid /

På den tiden då djuren kunde tala, så sig en  
bonde på lur julnatten, ty det var bara då, de kunde  
höras, för att lyssna på vad hans drottningar skulle säga.  
Då hörde han, att några klagade, att de fingobara halm  
att äta. Men då sa ett av djuren, att det gick väl an,  
då det var 10 tunnor säd i halmen. Bonden tröskade on  
säden, fick de 10 tunnorna, men djuren svulte ihjäl.  
/ Se saml. 1924 sid. 90 och 23 sid 16 /

### F i s k e

Gäddan börjar att leka vårrudagen.

När enbuskarna ryka, och när häggen blommar då  
leker braxen.

Sarven leker / se sid /

Man skall inte gå över ett metspö som en annan  
metar med, för då borttages napp-turen. Har man räkat  
över, ska man gå tillbaka ned, för då förtages verkan.

G u l l h ö n a n

kallas här för "Jungfru Marias höne".

När en person fick dö, sattes en kniv eller annan stålbit i dörrposten, så att den döde inte skulle kunna gå igen efter döden, sådå att sin gubbe, att han inte skulle sätta någon kniv över dörren, "för då kommer ja ju inte in."

En man i Mariedamstrakten bodde hos sin mor. När hon skulle dö, stände hon möte med sonen. Modern dog, och sonen måste gå och möta henne vid Solberga grind. Hon talade vid honom, men hon förojöd honom säga, vad hon hade sagt.

#### D ö d a v a r s e l

När rägfältet vart fläckigt, d. v. s. rägen gick ut på en del stället, varslades lik i gården. Den av gårdsfolket som skulle dö, behövde inget bröd till nästa år. Därför växte inte hans råg.

/Se även: Skatan sid. /

#### L o g k a t t e n

När de slägröskar förr, så kunde en snyga sig bortom en annan, sätta slagan om halsen eller kroppen och skrika till: "Nu ska ja sätta logkatten på dej."

V a r s e l

46

När de satte ihop sädesrökar på åkern, kunde det bli en ensan nek över tillist. Fick en gift karl tag i den, sådes han bli änkoman, och fick en gift kvinna neken, troddes hon bli änka.

## H i n s f ä g e l

"Garsten" är en fågel, som sälian höres. Han har ett otäckt läte, skriker som räven och bra härt, Han kallas "hins fågel".

## H i n s j a k t

talade man drog fram, när det stormade riktigt.

Ungdomen från Blåberga by liknades vid hins jakt, när de kommo ut till Åsebro för att roa sig om lördags- och söndagskvällar.

## S p ö k e n

I kvarnen vid Ållerbäck fanns en liten gubbe, som drev ofog där, men också kunde hjälpa till och se efter kvarnen. "Gubben" troddes förrut ha hållit till vid den hytta, som fanns här i gamla tider.

I Starketorps kvarn i Snälvunda socken vart en karl inkastad i växeln och slets sönder av något trolltyg, som han sprungit efter i trapporna.

LUNDs UNIVERSITETs  
FOLKMINNESARKIV

S k o g s r å

En kolaregubbe höll på med att laga iordning tjära i kojan. Då kom ett skogsrå in till honom. Då skrek gubben till: "Ja ä själver här." Rået vände sis om och sprang sin väg, men gubben slängde en setshet tjära efter det. Då skrek rået. "Själver brände, ä själver ta slog." Heter välling i rämpe tog".

Det ska gå bra att kola, där skogsrå finns.

### N ä c k e n

troddes hälla till i lugnare vatten, men strömkarlen där det försade mera. Näcken kunde spela, och det lärde han ut. Strömkarlen kunde spela han med, men de påstod, att Näcken var värre.

### "G r å n"

kallas en samling masker, som hänga sammans och gå fram som en snöplös. Maskerna äro svarta i huvudet, annars grå. Grän troddes genom trollkonster stå i tjänst hos vissa personer, vilka de drogo till ägodelar. Grän måste ha mat en sång om året, om julafonden.

### T o m b e n

som fanns på en del gårdar, skulle också ha mat julafonden.

FOLKSHÄRRESÄKIN  
Tomten "drog te" gården, om han tyckte om folket. På ett  
ställe såg bonden, hur tomten kom släpande med ett ax  
och jämrade sig över, att han var trött. Då hänade bonden  
"Trött för ett ax." Men då vart tomten års och lovade ut,  
att han skulle dra ifrån gården lika mycket i taget, som  
han dittills dragit till. Bonden vart utfattig.

### Väderleksmärke

När raven skriker mycket, blir det rusk.

När öet vid regnväder blir som vägar på vattnet och  
bubblor på vattnet, eller när regnbågen står högre än  
solen, blir det mera regn.

"Julmasken" Höllonborren/spår kommande vinter genom  
sin färg om hösten. Vit färg betyder snö och blå barvinter

### Lysning

När det lyste för ett par, sades de ha ramlat utför  
predikestolen och brutit benet av sig. Första lysningsdagen  
hade de brutit ett ben. Då brukade bekanta ungdomar till  
dem komma och ge dem en käpp att stödja sig på. Tredeje  
lysningsdagen bröto de båda benen av sig. Då fick parret  
två käppar att stödja sig på.

Skogsvaktaren Melin, Getrike, Hardemo socken

meddelade följande:

### T r o l l p å s a r

Här vid Getrike bodde förr i tiden en gammal gumma, Lovisa, som var mycket vidskeplig av sig. Hon hade många hyss för sig. Hon hängde upp en hal del små trollpåsar, klutar med något i som ingen vet, i träden runt stugan och i ladugården, för att det skulle bli tur.

### H å k v a s t a r

eller marsuddar kallas underliga utväxter på trädgrenar. Det är en massa skott, som växa ut från en punkt, så det blir som en kvast. Tros komma av att något trolliskott träffat grenen, eller att ont blivit insatt i trädet. Förr vägade ingea fälla ett träd, som det var häckvast i.

En gubbe, Karlsson i Epsätter, ville räkt inre hugga en gran på allmänningen, som det var en sådan kvast i.

### O r m a r

Denne Karlsson satte in ormar i tröskeln till ladugården, för att det skulle bli tur med djuren.

Han borrade hål i tröskeln, stoppade in ormen levande och pluggade igen hålet.

Klok gummia

Då det ändå ej ville bli någon tur med djuren, beslöt Karlsson att söka en klok gunna, som bodde i Finnröja socken/Västergötland, i Tiveden. När han gav sis iväg sa han, att han nu nog skulle få veta, vem som skickat det onda på hans djur. När han kom hem, ville han inte säga, vad han fått veta, men han sade, att han inte skulle söka den gunnan mer.

Det gjorde han lika väl en gång till. Det var, när hans pojke tyckte om en flicka, som inte föli fadern i smaken. K. begav sig till Finnräjagunna och kom hem med en påse med en del saker i, som ingen skulle få se. Den påsen skulle hängas på ryggen på pojken, när han inte visste om det. Någon anförvant fick emellertid tag i påsen och brände upp den. Att det bland annat var kamfort i den kändes på lukten.

### S k a m

skulle dra slipstenen åt en, för att han sen skulle få ta honom. Men personen i fråga började slipa ett stort järnspett, och skam fick dra utan upphåll, så han vart riktigt trött. Han sade, att andra brukade titta på eggen ibland, när de slipade. Se, skam räknade med att få vilasig lite, medan den andre såg på eggen, men den som

LUND'S UNIVERSITETS 1706 47  
FOLKUNIVERSITETET siipade järnspettet, behövde inte titta. Slutligen vart skan ars på det ihållande och tröttande arbetet, så han for sin väg.

### E n s t o r b j u v

som hette Kvick, talas det mycket om. Han huserade i våra trakter. Stal även i kyrkor. En gäns höll de på att ta honom, när han var vid Espedalen på Kastmyre ägor i Ler- bäcks socken. Med Kvick var så finurlig, att han kröp upp i skorstenen och ställde sig på spjället och und- sick sina förföljare. I en grotta i Getrikebergen/södra Hardemo/ hade tjuven sitt tillhåll, och någonstans i de närbelägna Klevsbergen skall han ha satt ned en bukig kopparkruka full med pänzar. Kvick vart tagen, men den där krukan har ingen hittat än.

### \*G u l e b e n\*

I Lännäs socken hörde Melin att en ung man, som första gången var med ute i lag med stora karlar t. ex. på en stadsresa, sades ha "gule ben". Den gula färgen gick bort, om den unge bestod brännvia på hela laget. Det var alltså ett sorts upptagande i de äldre männens lag, det var frågan om.

-----

FOLKOMMUNESÄTTNING

Lantbrukaren G. Landin, Sjörs, Viby socken

berättade:

## Viby kyrka

visste de inte först, var de skulle bygga, men så kom de överens om att lägga den, där det var snö kvar mid - sommaraftonen.

Även har jag hört, att de spände tvillingoxar för en vagn och byggde, där de stannade./Därom se saml. 1924/

## Jättesten

På Kvarntorps ägor i Viby vid landsvägen ligger en stor sten, som en jätte har kastat från Lybyhöjden mot kyrkan för att slå ned den.

## Krig

"Danskär" voro inne i Närke och krigade. En herre på Laxå var förrädare, så han visade dem fram. På Pelitörps ägor ligger Benkiste gruva, som fått namn av, att "svenskar" där gjorde ända på en del fiender, så och vid Jutpusen /som har namn av jutar/ nära Stavkärr. En del fiender kommo undan, men folket i Lyby drog samman ris och halm, som tändes och skrämdé iväg "danskär" uppåt Hardemo.

Den, som kommer först ur säng Lucia, kallas "läppa", den, som kommer sist, får heta "lusa".

Luciamorgonen skulle de ha "7 frukustar inna dager"

Linet skulle vara spunnet tills Lucia.

1872 hade vi julgran förste gången i mitt hem i Kvärn-  
torp i Viby. En gammal skogvaktare sa då, att han gått  
i skogen i all sin tid men aldrig sett så vacker gran -  
buske.

✓ Julöre kallades en sorts långa smala bröd, som ba-  
kades till jul. Av dem göndes en del till våren, då dra-  
garna ringo av det, för att bli starka till att dra. ✓  
Julmateen var doppa, lutfisk och gröt på julaftonen.

Juldagen, när de kommo från kyrkan, åts till frukost bruna  
bönor och kokt fläsk. Förr blev sen ingen särskild mida-  
dag, så juldagen varit så lång, för då gick man ingen  
stans

Annandagsmorgonen steg pigan upp och gav allihop  
kaffe på sängen.

Sen skulle karlarna ut och vattna hästarna vid  
tre rinnande vatten. Det var jag med om många gånger.  
Vi vattnade här vid Sjörs, vid Sörby och vid Hökatorp  
i samma bæk. Vid Hökatorp brukade vi bli bjudna, så  
hästarne Flingo springa hem själva.

FOLKMINSKAN

En gång, när jag kom hem från vatningen, kommer jag ihåg,

att pigan låg på alla fyra och skrek för tandvärk.  
Jag var lite glad i hägen och gav pigan utan varning en riktig örfil, för det hade jag hört skulle vara bra. Pigan for upp och blev så gnistrande ärs på mig, "så blogen fick annan riktning". Vi hörde inte något skrik för tandvärk den julen.

En bonde lade sig på lur för att höra, vad hans djur såde under julnatten. De klagade, att de fingo dåligt foder. Men en ko sa: "I år går du nog bra ända, för då är 8 tunner havre i halmen". Bonden tröskade sen om halmen och fick de 8 tunnorna, men kreaturen vart döda vartenda ett.

Någon gång gingo de med stjärnan här i Viby, men jag tror inte, det var så vanligt.

Kyndelnsässan kallades lilla jul.

H a l v l i d e n v i n t e r  
är det, när barret börjar falla av granarna, och då ska snön vara halvfallen.

"R ö a s ö n d a g ä r"

kallas första, andra och tredje söndagen efter påsk.